

ПЕНАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА (від лат. poena – «покарання» і actio – «дія») – напрям *крим.-правов. політики* д-ви, який полягає у встановленні у законі *про крим. відповідальність* видів і розмірів *покарань*, що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють *злочини*.

Крим.-правова політика д-ви у сфері протидії злочинності здійснюється принаймні на двох рівнях. Перший рівень її здійснення – правотворчий – полягає у створенні крим.-правових засобів для протидії злочинності; другий – правозастосовний – у застосуванні таких засобів. Інколи виділяються й ін. рівні здійснення крим.-правової політики (доктринальний, концептуальний та ін.) На правотворчому рівні здійсненні крим.-правової політики д-ва, що представлена, як правило, Парламентом, встановлює, які діяння є злочинами, та якій відповідальності підлягають особи, що їх вчинили.

Установлення злочинності, тобто передбачення певних *сусп. небезпеч. діянь* у законі про крим. відповідальність як злочинів, є *криміналізацією злочинів*. Установлення ж крим. відповідальності за криміналізовані діяння полягає у визначенні в законі тих заходів, в яких така відповідальність полягає. Оскільки осн. заходом крим. відповідальності за *крим. правом* України є покарання, то осн. обсяг законод. встановлення крим. відповідальності покладеться на встановлення караності злочинів, яке прийнято називати **П. к.-п.** У зв'язку з цим **П. к.-п.** слід розглядати як вужче поняття порівняно із встановленням крим. відповідальності, позаяк останнє охоплює собою, окрім **П. к.-п.**, також і законод. визначення ін. заходів крим. відповідальності: судимості, заходів, що застосовуються замість покарання при умовному звільненні від нього та ін. Разом із тим **П. к.-п.** є осн., найбільшою і найзначимішою складовою законотворчого рівня цього напрямку здійснення крим.-правової політики, хоча й не вичерпує його повністю.

Суб'єктом здійснення **П. к.-п.** в Україні є ВР України. Саме вона шляхом прийняття законів про крим. відповідальність встановлює види та розміри покарань, що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють злочини. Ра-

зом із тим для **П. к.-п.** певне значення має діяльність КС України. Зокрема, у тих випадках, коли КС виступає як «негативний законодавець», скасовуючи з мотивів неконституційності (п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції) окремі положення крим. закону, що визначають караність злочинів, він тим самим вносить певні зміни до здійсненої зак-вцем пеналізації. Напр., рішенням КС України від 29.12.1999 у справі про *смертну кару* були визнані неконституційними положення ст. 24 Загал. част. та положення санкцій статей Особл. част. КК України 1960, які передбачали смертну кару як вид покарання. Таке рішення не лише змінило пеналізацію деяких злочинів за КК 1960, а й створило обмеження для майбутнього крим. зак-ва: приймаючи КК України 2001, зак-вець вже був зв'язаний ним і не міг передбачити в законі смертну кару під загрозою визнання відповідних положень КК 2001 неконституційними.

За своїм змістом **П. к.-п.** полягає у визначенні покарання за вже криміналізований злочин. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого». Тому **П. к.-п.** полягає у «передбаченні» (ч. 1 ст. 50 КК) або «визначенні» (ч. 3 ст. 3 КК) покарання у законі, оскільки зак-вець передбачає (визначає) як в цілому *систему і окремі види покарань*, так і караність окремих злочинів зокрема.

Діяльність зак-вця по **П. к.-п.** набуває формального вираження виключно в законі, а саме – у законі про крим. відповідальність. Цей висновок впливає з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції, згідно з яким виключно законами України визначаються «діяння, які є злочинами, ... та відповідальність за них», а також ч. 3 ст. 3 КК, відповідно до якої злочинність діяння, а також його караність та ін. крим.-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом. Таким чином, формою **П. к.-п.** є крим.-правова законотворчість – прийняття закону про крим. відповідальність, внесення до нього змін та доповнень. Ме-

тою **П. к.-п.** є нормат. забезпечення судів таким крим.-правовим засобом протидії злочинності, як покарання.

Залежно від ступеня узагальнення нормат. матеріалу у законі про крим. відповідальність виділяється два рівні **П. к.-п.** Перший – це **П. к.-п.** на рівні Загал. частини КК, яка полягає у встановленні системи покарань, зокрема: визначенні переліку видів покарань; встановленні змісту кожного окремого виду покарання; визначенні строків (розмірів) кожного виду покарання; встановленні співвідношення між видами покарань; визначенні особливостей встановлення у санкціях чи застосування окремих видів покарання тощо. Другий рівень – це **П. к.-п.** на рівні Особл. част. КК, яка полягає у встановленні видів і розмірів покарань у санкціях за конкретні злочини. Перший рівень **П.** є нормат. основою для здійснення другого рівня і в разі виявлення суперечностей між приписами Загал. та Особл. частин КК щодо **П. к.-п.** застосуванню підлягають приписи Загал. част.

Принципи та правила здійснення **П. к.-п.** у чинному КК закріплені фрагментарно і в основному розробляються у наук. дослідженнях. До осн. принципів **П. к.-п.** належать такі. По-перше, принцип верховенства права і дотримання прав людини, який стосовно **П. к.-п.** означає, що в порядку застосування покарання можуть бути обмежені тільки ті права людини і в тому обсязі, в якому це допускається Конституцією України та міжнар.-прав. актами в галузі прав людини. І навпаки, не можуть бути встановлені в процесі **П. к.-п.** підстави для обмеження тих прав людини, стосовно яких в названих актах є пряма або непряма заборона на їх обмеження (право на життя, здоров'я, честь і гідність та ін.). По-друге, принцип відповідності (співрозмірності) між ступенем сусп. небезпеч. злочину та ступенем суворості покарань, що встановлюються за його вчинення. У цьому проявляється зв'язок пеналізації з матеріальною ознакою злочину: чим сусп. небезпечнішим є злочин, тим суворіші види і розміри покарання можуть бути встановлені за його вчинення. По-третє, принцип диференціації покарання, який полягає у встанов-

ленні різних за ступенем суворості, особливостями карального та виправного впливу та ін. властивостями покарань за різні злочини. По-четверте, принцип законод. визначеності, який полягає в тому, що види і розміри покарань, встановлені у законі про крим. відповідальність, мають бути чітко сформульованими, прогнозованими і, за можливості, стабільними. **П. к.-п.** здійснюється з дотриманням й ін. принципів. До осн. правил **П. к.-п.** належать: відповідність санкцій приписам Загал. част.; неможливість об'єднання в одній санкції покарань за злочини різної сусп. небезпеч.; однаковість впливу кваліфікуючих ознак на сусп. небезпеч.; правила законод. техніки при формулюванні положень Загал. част. щодо системи покарань та санкцій в Особл. част. КК та ін.

П. к.-п. слід відрізнити від криміналізації злочинів. Визнаючи певне діяння злочин. (здійснюючи криміналізацію) зак-вещь одночасно й обкладає його санкцією (здійснює пеналізацію). Оскільки криміналізація – це процес і результат визнання певного сусп. небезпеч. діяння злочином, вона завжди поєднана з пеналізацією. Відповідно до ч. 2 ст. 1 КК України, він «визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили». Тобто закон установлює нерозривний зв'язок визначення діяння як злочин. й обкладення його покаранням: не може бути певне діяння передбачене в законі як злочин без визначення його караності. З ін. боку, **П. к.-п.** піддається тільки криміналізоване діяння, тобто злочин, а не будь-який ін. вид правопорушення (цив., адм. тощо). Проте така часова і суб'єктна близькість указаних процесів зовсім не свідчить про те, що один із них поглинає собою ін. **П. к.-п.** є процесом самостійним, відмінним від криміналізації, оскільки, по-перше, має власні підстави і правила здійснення, а, по-друге, не кожного разу відбувається одночасно з криміналізацією. Зокрема, тільки при встановленні злочинності певного діяння вперше **П. к.-п.** здійснюється одночасно з його криміналізацією (т. з. «первинна пеналізація»). У випадку, коли змінюється санкція за діяння, яке було і продовжує залишатися

злочин., **П. к.-п.** здійснюється на базі вже раніше здійсненої криміналізації (т. з. «вторинна пеналізація»).

Від **П. к.-п.** слід відрізнити *депеналізацію крим.-правову*, яка не є її складовою, а також призначення покарання судами на правозастосовному рівні здійснення крим.-правової політики.

Лит.: Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К., 2005; Пономаренко Ю. А. Основні правила пеналізації окремих злочинів за чинним КК України // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 3(15); Пономаренко Ю. А. Поняття пеналізації злочинів // Питання боротьби зі злочинністю. – 2009. – Вип. 17; Гуторова Н. О., Пономаренко Ю. А. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1.

Ю. А. Пономаренко